

Agata Łucja Bazak



**KOŚCIÓŁ PW. ŚWIĘTEGO BARTŁOMIEJA
I KAPLICA TĘCZYŃSKICH W STASZOWIE**

**Kościół pw. świętego Bartłomieja
i kaplica Tęczyńskich w Staszowie**

Agata Łucja Bazak

Kościół pw. świętego Bartłomieja i kaplica Tęczyńskich w Staszowie



Sandomierz 2020

Materiały ilustracyjne zawarte w publikacji pochodzą ze zbiorów prywatnych autorki

Projekt okładki: Agata Łucja Bazak, Tomasz Obara
Skład, łamanie i opracowanie graficzne: Tomasz Obara

© Copyright by Agata Łucja Bazak
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISBN 978-83-7950-841-9

Drogi Czytelniku!

Książka, którą trzymasz w dłoni, jest efektem pracy autora i wydawcy. Prosimy, abyś uszanował naszą pracę. Nie kopiuj większych fragmentów, nie publikuj ich w Internecie, szczególnie nie kopiuj i nie publikuj zdjęć. Cytując fragmenty, nie zmieniaj ich treści i podawaj źródło ich pochodzenia.

Dziękujemy.

Wydawnictwo ARMORYKA

ul. Krucza 16, 27-600 Sandomierz,
e-mail: wydawnictwo.armoryka@armoryka.pl
<http://www.armoryka.pl>

Spis treści

Wstęp.....	7
1. Okręg parafialny i przynależność terytorialna staszowskiej parafii.....	11
2. Proboszczowie parafii pw. świętego Bartłomieja w Staszowie.....	21
3. Służba kościelna w staszowskiej parafii.....	25
4. Kościół parafialny pw. świętego Bartłomieja w Staszowie.....	29
5. Kaplica Tęczyńskich wybudowana przy kościele parafialnym.....	43
6. Plebania z 1825 r.....	57
7. Dzwonnica z 1829 r.....	61
8. Cmentarz przykościelny.....	63
9. Krzyże i figury znajdujące się przy kościele parafialnym.....	67
Zakończenie.....	73
Bibliografia (wybór).....	75

Wstęp

Parafia pw. świętego Bartłomieja w Staszowie istnieje już blisko 700 lat i jest jedną z najstarszych parafii w diecezji sandomierskiej. Pierwsze pisane o niej wzmianki pojawiają się w roku 1325. Wymieniona wówczas w spisach świętopietrza parafia staszowska nie płaciła jeszcze opłat na rzecz kamery papieskiej. Takse świętopietrza zaczęto przy niej notować dopiero od 1338 r.

Najcenniejszą pamiątką historii z nią związaną jest monumentalny kościół parafialny zbudowany w latach 1342-1343 i kaplica Tęczyńskich wzniesiona w latach 1610-1618. Kościół i kaplica wraz z otoczeniem tworzą unikalny zespół, który wpisany został do rejestru zabytków sztuki przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach w dniu 28 grudnia 1932 r., z późniejszymi aktualizacjami. Ponadto w dniu 23 marca 2006 r. do rejestru zabytków ruchomych wpisane zostało wyposażenie kościoła wraz z wyposażeniem kaplicy Tęczyńskich. Staszowski kościół i kaplica wpisane zostały także do katalogu pt. „Pomniki sztuki w Polsce”, który zawiera przegląd najwybitniejszych zabytków

architektury oraz związanych z nimi dzieł malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego, jakie powstały w ciągu wieków na ziemiach polskich.

Kościół pw. świętego Bartłomieja i kaplica Tęczyńskich w Staszowie urzeka swoim pięknem, architekturą i wyposażeniem, dlatego też zasługuje na jak najszersze propagowanie jako bezcennego zabytku, mającego prawo nawet na wpisanie go na listę Pomników Historii, a może nawet na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Prezentowana publikacja ma w zamyśle przedstawić kościół parafialny oraz kaplicę Tęczyńskich, jak i ich otoczenie, ale również fragmenty historii parafii w sposób popularny, dla jak najszerszej grupy osób.

Opisuje więc poszczególne zagadnienia w układzie chronologiczno-problemowym. Najpierw omawia parafię pw. świętego Bartłomieja i jej przynależność, a następnie przedstawia sylwetki proboszczów i porusza sprawę służby kościelnej w parafii. Dalej omawia zarys dziejów kościoła parafialnego, jego konserwacje i remonty oraz wygląd obecny. Następnie podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, jak przedstawiała się fundacja kaplicy Tęczyńskich i jakie były jej funkcje na przestrzeni wieków. Ukazuje problematykę związaną z działalnością księży Mansjonarzy i Bractwa Różańcowego oraz przybliża kwestię związaną z nabożeństwami sprawowanymi w kaplicy. Zajmuje się również sprawą wykonania projektu kaplicy i jego realizacją. Ponadto omawia koncepcję architektoniczną, wygląd zewnętrzny i wewnętrzny oraz wystrój kaplicy. Dociera do symboli zawartych w ołtarzach i obrazach. W publikacji znalazły się także dzieje plebani z 1825 r., dzwonnicy, cmentarza przykościelnego oraz krzyży i figur znajdujących się przy kościele parafialnym. Treść pracy uzupełniają fotografie zarówno archiwalne, jak i współczesne.

Kościół pw. świętego Bartłomieja i kaplica Tęczyńskich wraz ze swoją wieloletnią historią jest jednym z kluczowych

czynników integrujących mieszkańców Staszowa i najbliższej okolicy zarówno w wymiarze administracyjnym, jak i duchowym. Ich sylwetkę – kościoła i kaplicy należy uznać za swoistą wizytówkę i znak rozpoznawczy Staszowa w świecie.

Dlatego też warto poznać dzieje staszowskiej parafii, zwłaszcza powinni być do tego zobowiązani mieszkańcy Staszowa, gdyż jak wołał poeta Władysław Syrokomla: „Wolno nie być głębokim badaczem, ale pod karą haniebnego wstydu nie godzi się nie znać ziemi, na której się mieszka”. Natomiast Jan Paweł II powtarzał, że „trud pracy i dzieła przeszłych pokoleń stanowią dla nas wyzwanie, aby w dalszym ciągu czynić sobie ziemię poddaną, tę ziemię, którą Stwórca nam dał w posiadanie – dał i zadał równocześnie”. Należy również zauważyć, że Jan Paweł II znał kościół świętego Bartłomieja. Podczas jednej z rozmów ze staszowską delegacją obecną na audiencji prywatnej w Watykanie powiedział: „Znam Staszów: na górcie kościół świętego Bartłomieja”.

W stulecie urodzin naszego wielkiego rodaka, świętego Jana Pawła II została wydana niniejsza pozycja. Opracowanie oparto o materiały archiwalne, wydawnictwa naukowe oraz badania własne autorki. Publikacja ma również za zadanie wpisać się w obchody 700. rocznicy powołania parafii do życia, przede wszystkim jednak ma upowszechnić jej dzieje w obrębie niektórych zagadnień historycznych z nadzieją, że zostaną one, jak i inne w przyszłości dogłębniej poznane, a wyniki badań udostępnione szerokiej grupie zainteresowanych w formie drukowanej. Książka ma ponadto podkreślić 675. rocznicę konsekracji istniejącej do dziś świątyni parafialnej.

1. Okręg parafialny i przynależność terytorialna staszowskiej parafii

Od średniowiecza parafia w Staszowie – jak każda inna – była najniższym i podstawowym elementem organizacji Kościoła katolickiego w Polsce. Przez wiele wieków była również strukturą, która wpływała na rozmaitych polach na życie wszystkich warstw społecznych – wyznaczony przez biskupa okręg parafialny zobowiązywał do odbywania praktyk religijnych w macierzystej świątyni parafialnej, w parafii można było zdobyć podstawowe wykształcenie (jeszcze do końca lat 60. XIX w. szkolnictwo było podporządkowane władzy kościelnej), a na starość schronić się w miejscowym przytułku, zwanym wówczas szpitalem (w Staszowie istniał on jeszcze w 2. połowie XVIII w., a z pewnością i później).

Powstanie parafii uzależnione było od tego, czy znalazł się fundator jej uposażenia (w zamian za to miał on prawo m.in. do wysunięcia kandydata na probostwo, zasiadania podczas nabożeństw w ławach kolatorskich, a po śmierci do pochówku w obrębie kościoła parafialnego). Samo erygowanie parafii następowało już z woli właściwego biskupa.

Parafia pw. świętego Bartłomieja w Staszowie do XVIII w. należała do diecezji krakowskiej. W 1807 r. weszła w granice diecezji kieleckiej, a od 1818 r. diecezji sandomierskiej. W 1981 r. zmieniona została nazwa diecezji na sandomiersko-radomską, a w 1992 r. z powrotem na diecezję sandomierską.

Pierwsze pisane wzmianki o parafii świętego Bartłomieja w Staszowie pojawiły się około 1325 r. Najprawdopodobniej wydzielona została ona ze starszej i większej parafii skotnickiej.

W XIV w. parafia staszowska funkcjonowała w gronie 13 innych parafii tworzących dekanat książnicki. 10 maja 1374 r. Florian, biskup krakowski, zapobiegając ubóstwu kościołów parafialnych w Staszowie i Skotnikach, nadał im należące do stołu biskupiego dziesięciny w Staszowie i Rytwianach.



Wnętrze kościoła pw. świętego Bartłomieja w Staszowie. Około 1915 r.

Źródła wymieniają stale, jako należące do parafii następujące miejscowości: Dobra, Rytwiany i Staszów. Nadto występują także Folwarki, Puszcza oraz Staszówek.

W XVI w. parafia Staszów weszła w skład prepozytury wiślickiej i dekanatu pacanowskiego. Pacanów jako siedziba dekanatu uchwytny jest w źródłach od 1598 r. Parafia staszowska należała do niego do 1818 r. W tym samym roku powstał dekanat staszowski, który istniał do 1867 r. Następnie parafia znalazła się w granicach dekanatu sandomierskiego. Dekanat staszowski przywrócony został w 1918 r. i istnieje do dziś.

Wizytator parafii w 1598 r. podał, iż zabudowania parafialne są dobrze wzniesione i przykryte dachem. Do parafii należą także dwa łany pola w różnych miejscach, dwie łąki, dwa sady/ogrody. Jedna zagroda, którą niedawno proboszcz zbudował w obrębie posiadłości własnych kościoła. Parafia otrzymuje również po dziesięć snopków ze wszystkich pól. Ma też dziesiątą część snopków z pól sołeckich. Posiada także dziesiątą część snopków z pól należących do dworu we wsi Rytwiany. Z tejże wsi z pól dworskich otrzymuje połowę snopków, które zwykle stanowią dziesięcinę. Ze wsi Dobra też ma snopek, lecz nie jest mu wydawany, a jedynie na daninę jest dzierżawiony. Proboszczem tego kościoła jest obecnie Adam Fałęcki [Fałęcki], doktor teologii, ustanowiony kanonikiem, który przy tymże kościele trzyma dwóch wikariuszy, z których pierwszym jest czcigodny Bartłomiej [Chabricius] ze Staszowa. Kapłan tymczasowo zarządzający dobrami kościelnymi. Drugi zaś to Andrzej Kowalowski z Wieliczki, także ustanowiony kapłanem przez miejscowego biskupa. Ponadto wiadomo również, że pleban Fałęcki wybudował dom z małym ogrodem dla rektora szkoły.

W 1613 r. Katarzyna Tęczyńska przy kościele parafialnym ufundowała Mansjonię, w wyniku której kościół podniesiony został do rangi kościoła parafialnego-prepozyturalnego, przy którym do 1818 r. funkcjonowała prepozytura. Ponadto Katarzyna Tęczyńska podarowała parafii w 1614 r., srebrny relikwiarz Krzyża Świętego, który do dziś przechowywany jest w kościele pw. świętego Bartłomieja.

W 1666 r. prepozyt Maciej Teodor Dalewski zapisał, że: „Świątynia ta ma jako uposażenie <<dwa łany wraz z łąką i stawem za domem plebana, jeden łan za folwarkiem, jedno pole za dużym bagnem oraz jedno pole wraz z ogrodem za gospodarstwem Gąsiora. Również ma jako uposażenie w osadzie Staszów oraz wsi i dworze Staszówek dziesięcinę małdratową tj. świadczoną w ziarnie, dodatkowo ogrody pod nadzorem dzierżawcy, tam też samotnie stojącą gospodę oraz grosze mszalne tzw. meszne>>. Ponadto z dworu Rytwiany powinna dostawać daninę pieniężną, jak również, dzięki dobrodziejstwu Andrzeja z Bogorii, takąż samą daninę ze Zbrodziej i Widuchowej”.

Należy zaznaczyć, iż przy parafii funkcjonował dom szpitalny od co najmniej 1598 r., i jak informują źródła był dobrze zbudowany. W 1664 r. szpital posiadał dom nowo wymurowany, jeszcze nie wykończony. W roku 1699 składał się z 2 izb i komory. Spłonął w roku 1782. Pozostałe mury dziedziczka miasta księżna Lubomirska, poleciła naprawić i pokryć. W 1783 r. szpital był w stadium odbudowy. W tymże roku jedną izbę szpitalną zajmował czasowo organista. Z chwilą otrzymania przezeń osobnego mieszkania izba ta miała służyć ubogim podróżnym lub dyrektorowi szkoły. Ubodzy chorzy mieli przebywać razem ze zdrowymi w wielkiej izbie. W 1610 r. przebywało w szpitalu 20 ubogich, w 1618 r. było ich 8, w 1664 r. – 11, w 1699 r. – 8, a w 1748 r. – 9. W 1783 r. wizytator polecił utrzymywać w szpitalu 6 osób: 3 mężczyzn i 3 niewiasty.

Przy staszowskiej parafii działało również Bractwo Rzemieślników Miejskich erygowane przez Piotra, biskupa poznańskiego i Bractwo Literackie wzmiankowane już w 1598 r. Ponadto działało Bractwo Różańcowe, a także Bractwo świętej Anny. Wszystkie bractwa w parafii uczestniczyły, w każdej ogólnoparafialnej uroczystości, przede wszystkim

w procesji na Boże Ciało. Staraly się występować jak najokazalej, in gremio, w brackich kapach, z własnym krzyżem i chorągwią na czele. Miejsce w procesji zajmowały według starszeństwa. Od XVI w. przy staszowskiej parafii wzmiankowany był rektor szkoły.

Materiały źródłowe wymieniają w Staszowie także drewniany kościół pw. Ducha Świętego, przekształcony w 1596 r. ze zboru ariańskiego w katolicką świątynię, konsekrowaną przez biskupa Pawła Dębskiego, sufragana krakowskiego. Wizytator w 1598 r. stwierdził, że mieszczanie chcieliby przenieść do niego prawa parafialne. W 1618 r. odprawiano tu czasami Mszę świętą. W tym czasie kościół ten posiadał swój cmentarz, na którym wizytator zakazał grzebania zmarłych bez wiedzy prepozyta kościoła parafialnego. Kościół ten był niewielkich rozmiarów. Posiadał pięć drewnianych ołtarzy. Sufit z desek pomalowany, ściany w pewnych miejscach pomalowane, nagą posadzkę, drzwi południowe i zachodnie mocno zamykane oraz obraz Męki Pańskiej w głównym ołtarzu. Na wyposażeniu była chrzcielnica, cztery pary świeczników (trzy zrobione z drewna, jeden z cyny), sześć antepediów, kielich, trzy pary chorągwi i wisząca lampa. W 1685 r. przy kościele tym powstała prebenda. W 1689 r. kościół uległ spaleni. W 1691 r. mieszkańcy miasta na własny koszt rozpoczęli odbudowę świątyni. Prace przy niej ukończono w 1695 r. Wykonana została z tego samego materiału co poprzednia czyli z drewna i pokryta gontem. Otrzymała również tego samego patrona czyli Ducha Świętego. Prawdopodobnie posiadała pięć ołtarzy. W ołtarzu głównym wisiał obraz Pana Jezusa na krzyżu, który przeniesiono z poprzedniej świątyni oraz relikwie świętych: Walerego i Marcelina. Natomiast ołtarze boczne poświęcone były świętym: Antoniemu i Franciszkowi oraz Najświętszej Maryi Pannie Niepokalanego Poczęcia. Świątynia

konsekrowana została w 1695 r. przez biskupa Stanisława Szembeka. Prebendarz zobowiązany był do odprawiania dwa razy w tygodniu Mszy świętej. Patronat należał do prepozyta staszowskiego i oficjała w Wiślicy oraz do magistratu miasta Staszowa. W 1828 r. na tym samym miejscu rozpoczęto budowę nowego tym razem murowanego kościoła, którą ukończono w 1833 r. W 1848 r. świątynię konsekrował biskup Józef Goldman, ordynariusz diecezji sandomierskiej. Posiadała ona trzy ołtarze – główny pierwotnie z wizerunkiem Chrystusa ukrzyżowanego, potem Matki Bożej Niepokalanego Poczęcia, a od 1899 r. z wizerunkiem Matki Bożej Nieustającej Pomocy wraz z obrazem Ducha Świętego umieszczonego w górnej części tegoż ołtarza oraz ołtarz boczny poświęcony męczennikom Kryspinowi i Kryspianowi, a drugi – świętemu Józefowi.

W 1944 r. kościół ten uległ spaleniowi po tym, jak uderzyła w niego bomba podczas ataku lotnictwa niemieckiego na Staszów. W 1948 r. podjęto próbę jego odbudowy. Jednak w 1950 r. władze państwowe zakazały proboszczowi wszelkich prac budowlanych na terenie parafii. Prace przy świątyni przerwano. Dziś w tym miejscu stoi nowy kościół pw. Ducha Świętego, konsekrowany przez biskupa Wacława Świerzawskiego w 1996 r. Obecnie jest to diecezjalne sanktuarium świętego Jana Pawła II ustanowione przez biskupa Krzysztofa Nitkiewicza.

W 1621 r. Jan Tęczyński, wojewoda krakowski ufundował w Rytwianach erem Kamedułów zwany Pustelnią Żłotego Lasu, który istniał do 1819 r. Kościół klasztorny nosił wezwanie Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny. Kamień węgielny pod budowę pustelni położył 1 maja 1624 r. Marcin Szyszkowski, biskup krakowski. Kościół poświęcony został 27 września 1637 r. przez biskupa Tomasza Oborskiego. W 1772 r. erem liczył 8 kapłanów, 1 kleryka i 5 braci.

Poza tym w Rytwianach przy zamku wybudowane zostało drewniane oratorium pw. świętego Wojciecha, które uposażył w 1414 r. biskup krakowski Wojciech Jastrzębiec z dóbr biskupstwa krakowskiego. Patronem oratorium był wówczas Jan Rytwiański, herbu Jastrzębiec, wojewoda krakowski, zaś instalowanie prebendarza należało do przeora klasztoru w Beszowej. Prebendarz był zobowiązany odprawić 3 Msze święte w tygodniu w oratorium lub w zamku. Wizytator w 1598 r. wymienia również w Rytwianach małą kaplicę, która znajdowała się w narożniku wielkiego atrium zamku i była obsługiwana zgodnie z dawnym zobowiązaniem przez paulinów klasztoru beszowskiego. Jest wzmiankowana w latach 1618, 1635 i 1711. Nosiła wezwanie Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.

W okresie międzywojennym w staszowskiej parafii działał: Żywy Różaniec, III Zakon świętego Franciszka, Chór Lutnia, którym w latach 1916-1917 opiekował się ks. Władysław Miegoń (beatyfikowany w 1999 r. przez Jana Pawła II w gronie 108 męczenników z okresu II wojny światowej), Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej, Sodalicja Mariańska, Krucjata Eucharystyczna i Akcja Katolicka. Po II wojnie światowej powstała Krucjata Trzeźwości, Caritas i Ruch Światło-Życie (Oaza), a w latach 90. XX w. Akcja Katolicka, Katolicki Uniwersytet Ludowy i Stowarzyszenie Młodzieży Maryjnej. Działała również schola dziewczęca i koło ministrantów.

Warto również zaznaczyć, iż na terenie parafii w latach 1900-2004 pracowały siostry szarytki ze zgromadzenia sióstr miłosierdzia Wincentego a Paulo, w latach 1948-1980 siostry dominikanki ze zgromadzenia sióstr świętego Dominika oraz w latach 1981-1999 siostry franciszkanki ze zgromadzenia córek świętego Franciszka Serafickiego.



Kościół pw. świętego Bartłomieja i kaplica Tęczyńskich w Staszowie w 1915 r.



Wnętrze kościoła pw. świętego Bartłomieja w Staszowie. Lata pięćdziesiąte XX w.

2. Proboszczowie parafii pw. świętego Bartłomieja w Staszowie

W ciągu siedmiu wieków istnienia staszowskiej parafii posługę duszpasterską pełnili w niej liczni księża proboszczowie. Do chwili obecnej wnikliwa lektura rozlicznych materiałów źródłowych pozwoliła na utworzenie listy obejmującej 29 nazwisk¹.

Na przestrzeni wieków urząd proboszcza w Staszowie sprawowało wielu znamienitych księży. Dla niejednego z nich w okresie do końca XVIII w. była to często tylko jedna

¹ **W parafii pw. świętego Bartłomieja w Staszowie proboszczami byli:** Piotr (?), Jan Strzepecki (Szepieński?), Marek (?), Krzysztof Talecki (Taleski?), Adam Fałęcki (Falecki?), Wojciech Belczyński, Jan Brożek, Maciej Teodor Dalewski (Dajewski?), Aleksander Krzyszkowski (Skrzyszkowski), (?) Grodzicki, Kacper Pachowski, Jerzy Otwinowski (Otfinowski?), Michał Lachowicz, Józef Suchecki (Suchocki?), Wojciech Filipowicz, Szymon Tymowski, Maciej Dużyński, Adam Majewski, Julian Brzozowski, Józef Kędzierski, Wojciech Wciślik, Wawrzyniec Siek, Wacław Wodecki, Ignacy Kwaśniak, Wacław Nagrodkiewicz, Wacław Ośka, Adam Rdzanek, Henryk Kozakiewicz, Szczepan Janas.

z wielu sprawowanych funkcji czy zajmowanych beneficjów prostych lub kanonickich. Warto tutaj wymieść ks. Adama Fałęckiego, doktora teologii, kanonika, a także Krzysztofa Taleskiego, Wojciecha Belczyńskiego, doktora obojga praw czy Jana Brożka. Ten ostatni był rektorem Akademii Krakowskiej, doktorem teologii, filozofii i medycyny oraz magistrem nauk wyzwolonych, m.in. proboszczem staszowskim i międzyrzeckim oraz kanonikiem na Wawelu, a także autorem ponad 30 publikacji naukowych.

Z kolei urząd prepozyta staszowskiego sprawowali (w nawiasie podano lata pracy w Staszowie): wspomniani wyżej Wojciech Belczyński (ok. 1625-1632) i Jan Brożek (1632-1648) oraz Maciej Teodor Dalewski (1652-1678), Aleksander Krzyszkowski (1678-1708), Michał Lachowicz (1742-1748), Józef Suchecki (1748-1762), Wojciech Filipowicz (1762-1799), Szymon Tymowski (1799-1814) i Maciej Dużyński (1814-1827).

Prepozytów staszowskich wymienia także ks. Jan Szczepaniak w swoich publikacjach. Podaje on następujące nazwiska: Aleksander Skrzyszowski (1699-?), Grodzicki PhD [1711], Kacper Pachowski (?-1723), Stanisław Jaxinski (10 XII 1723-?, z tymże w wykazie u ks. Sieka, Stanisław Jaxinski figuruje jako Mansjonarz), Jerzy Otwinowski (Otfinowski) (?-1747), Józef Suchocki (12 XII 1747-30 III 1762+), Wojciech Filipowicz (14 VI 1762-9 VIII 1799+).

Ks. Maciej Teodor Dalewski był doktorem obojga praw, a ks. Aleksander Krzyszkowski kanonikiem poznańskim. Warto jeszcze wspomnieć o proboszczu staszowskim ks. Adamie Majewskim, który był kanonikiem sandomierskim i dziekanem staszowskim, o ks. Julianie Brzozowskim, który posiadał godność kanonika kapituły opatowskiej i funkcję dziekana staszowskiego, wspierał powstańców styczniowych, święcił krzyże, głosił patriotyczne kazania i wzywał do poparcia powstania (15 lutego 1863 r. odprawił Mszę świętą dla powstańców z udziałem Mariana Langiewicza), a także

4. Kościół parafialny pw. świętego Bartłomieja w Staszowie

Kościół pw. świętego Bartłomieja w Staszowie, murowany wybudowano około 1342 r. (Wcześniej istniał już drewniany kościół, spalony przez Tatarów w 1241 r., a odbudowany w 1245 r.)

Murowany kościół pw. świętego Bartłomieja konsekrował biskup krakowski Jan Grot w dniu 21 sierpnia 1345 r. Kronikarz zanotował, że uroczystość ta odbyła się w obecności dziedzica Staszowa, Stanisława zwanego Kmiotkiem i nie wymienionego z nazwiska proboszcza „natenczas będącego i na przyszłość”. Biskup konsekrował kościół, wyznaczając święto parafialne corocznie w oktawę Świętej Trójcy (pierwsza niedziela po Zielonych Świątkach). Potwierdził także uposażenie: 2 łany wraz z łąką i stawem położonych naprzeciw plebanii, nadanych przez Andrzeja ze Zbrodnic dziesięcin, a przez Piotra z Bogorii, wojewody krakowskiego, dziesięcin z Rytwian i z Widuchownej. Za dusze zmarłych ofiarodawców proboszcz staszowski zobowiązany był w każdy poniedziałek odprawić Mszę.

Kościół wówczas składał się z jednonawowego korpusu oraz niższego zamkniętego trójbocznie prezbiterium. Zgodnie

W 1657 r. kościół zdewastowały wojska siedmiogrodzkie i kozackie Jerzego II Rakoczego, które urządziły sobie w nim stajnię. W latach 1658-1664 za staraniem ks. Macieja Dalewskiego, ówczesnego proboszcza w świątyni przeprowadzone zostały prace renowacyjne, które umożliwiły ponowną jej konsekrację, której dokonał biskup Mikołaj Oborski w dniu 27 sierpnia 1664 r.

W latach 1770-1780 we wnętrzu kościoła zbudowane zostały nowe ołtarze, ambona oraz chór muzyczny (zachowane do dziś). W 1783 r., przystąpiono do renowacji plebanii, wikariatu, organistówki, przytułku przykościelnego, dzwonów i fragmentu wieży kościelnej, jak i budynków należących do parafii, które w wyniku pożaru uległy uszkodzeniu. W 1840 r. z powodu mocno popękanych ścian kościoła został zamknięty. Jego remont za staraniem proboszcza parafii ks. Juliana Brzozowskiego prowadzony był do 1855 r. Polegał na zabezpieczeniu murów i spięciu ich prętami zabezpieczającymi przed rozparciem oraz zdjęciu sztukaterii w nawie, a także zamknięciu krypt. Ponadto około 1842 r. przemodelowano szczyt nad prezbiterium. W połac dachu wstawiono rodzaj sygnaturki. W niszy zaś umieszczona została figura świętego Floriana. W 1907 r. od strony południowej przybudowano do świątyni boczną kruchtę. Dostawiono ją między szkarpami nadając jej taki sam kształt, jak zakrystii.

W 2007 r. podczas badań konserwatorskich prowadzonych w prezbiterium kościoła odnaleziono na ścianie północnej i północno-wschodniej zachowane w dużym zakresie późnośredniowieczne tynki i pokrywające je malowidła. Najbardziej interesujący jest wizerunek świętego Bartłomieja otoczony iluzjonistycznie malowaną ramą z motywem czerwonej laski owiniętej zielonym akantem. Sam obraz, usytuowany na północno-wschodniej ścianie, dość wysoko nad powierzchnią posadzki, mógł być częścią retabulum ołtarzowego. Malowidło przedstawia postać mężczyzny, którego biodra owinięte są białym, rozwianym perizonium, w dłoni trzyma gruby drąg,

na którym wisi ludzka skóra. Jest to niewątpliwie święty Bartłomiej, jeden z apostołów, który zginął śmiercią męczeńską obdarty ze skóry i tak też bywa najczęściej ukazwany w reprezentacyjnych przedstawieniach. Malowidło to nosi cechy małopolskiego malarstwa cechowego i można je datować na lata 1460-1480. W ścianie północnej prezbiterium odnaleziono także niszę na sakramentalia z otaczającymi ją fragmentami malowideł, pochodzącymi z tego samego okresu co wizerunek świętego Bartłomieja. Nisze takie, obowiązkowe w epoce przed Soborem Trydenckim służyły do składania Najświętszego Sakramentu po każdej Mszy świętej. Malowidło przedstawiające świętego Bartłomieja jest dobrze zachowane, jednak nie jest ono, jak i cyborium widoczne, ponieważ znaczną jego część przysłania monumentalny rokokowy, pochodzący z lat 1770-1780 ołtarz główny. Dla wiernych, jak i zwiedzających kościół, wykonana została kopia tegoż malowidła i umieszczona na północnej ścianie prezbiterium.

Oprócz cennych gotyckich malowideł w kościele znajdują się także późnorenesansowe dekoracje ornamentalne i figuralne w obrębie prezbiterium. W glicyfach okiennych znajduje się dekoracja pasowa z motywami okuciovymi, kaboszonymi i wiciami roślinnymi obramowana pionowymi pasami astragalu, datowana na lata 1625-1635. Malowidła te można wiązać z siedemnastowieczną przebudową kościoła. Natomiast w świetle tęczowy zachował się w bardzo dobrym stanie wizerunek świętego zakonnika, opatrzony napisem S. Leonard, napisanym kapitałą o formach typowych dla XVII w. Malowidło przypisuje się cechowej sztuce krakowskiej epoki późnego manieryzmu z około połowy XVII w. Sklepienie prezbiterium dekorowane jest „lubelską” sztukaterią ramową z rzeźbionymi anielskimi główkami w rezerwach. Dekoracja ta powstała w pierwszej połowie XVII w.

W prezbiterium kościoła mieści się monumentalny ołtarz architektoniczny z drugiej połowy XVIII w. Powstał w epoce rokoka. Ołtarz posiada obraz ze sceną Ukrzyżowania